

UNIwersytet
Warszawski

Instytut Anglistyki

dr hab. Izabela Szymańska
Zakład Językoznawstwa Stosowanego

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Kingi Lis

pt. *The Etymology of Nouns in Middle English Prose Psalter Renditions*

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr Kingi Lis wpisuje się w kształtujący się ostatnio niezmiernie ciekawy nowoczesny paradygmat badań nad tekstami średniowiecznymi, który historię języka osadza bardzo silnie w historii społeczeństwa i jego kultury, i który wykorzystuje szeroki ogląd funkcjonowania tekstów w kulturze średniowiecznej oraz możliwości oferowane przez współczesne technologie: dostępność zdigitalizowanych wersji manuskryptów, a także nowoczesne narzędzia badań korpusowych i analizy statystycznej. Choć badania takie wywodzą się z tradycji językoznawstwa historycznego, są w istocie interdyscyplinarne, wymagają bowiem pogłębionej wiedzy o kulturze i niosą ważne implikacje dla rozumienia funkcjonowania tekstów w kulturze manuskryptu i społeczeństwie średniowiecznym. W przypadku rozprawy mgr Lis interdyscyplinarność poszerza się jeszcze, obejmując pole przekładoznawcze, ponieważ Autorka uczyniła przedmiotem swoich badań cztery średnioangielskie prozatorskie wersje Psalterza, co wymaga wniknięcia w średniowieczną kulturę przekładu i w normy tłumaczenia tekstów biblijnych. Doktorantka postawiła sobie za cel weryfikację metodą statystyczną utrwalonych w literaturze lecz nie popartych konkretnymi danymi przekonań o średnioangielskich prozatorskich przekładach Psalterza (Psalterz Richarda Rolle'a, *Middle English Glossed Prose Psalter* w wersjach z manuskryptu dublińskiego i londyńskiego, oraz psalterze z wczesnego i późnego wykłifickiego przekładu Biblii) w zakresie udziału w ich warstwie leksykalnej zapożyczeń. Zarówno ze względu na

UNIwersytet Warszawski

Instytut Anglistyki

bogate implikacje przyjętego przez Autorkę podejścia, jak i na sformułowany przez nią szczegółowy problem badawczy, wyrażający prawdziwie naukową postawę dążenia do prawdy, jej badania są celowe i cenne.

Licząca 330 stron rozprawa składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, wniosków, dwóch aneksów, bibliografii, streszczenia w jęz. angielskim i polskim oraz spisu tabel i grafów. Struktura rozprawy została bardzo starannie przemyślana i zrealizowana z pełną konsekwencją, dzięki czemu Autorka pewnie prowadzi czytelnika przez gąszcz faktów, hipotez, teorii i danych liczbowych. Istotność wszystkich części i wątków dla całości wyводу jest niepodważalna, a nawiązania między nimi wyjątkowo dobrze wyartykułowane. Jedyne zastrzeżenie, które można tu zgłosić jest natury technicznej, mianowicie w kilku miejscach w podziale rozdziałów na sekcje i podsekcje fragmenty tekstu na początku sekcji pozostawione są poza podziałem na niższym poziomie, wbrew konwencji ujmowania całego materiału danej jednostki tekstu w podjednostki, które w niej wyróżniamy. Na ogół jest to krótki akapit sygnalizujący zawartość sekcji lub jej nawiązanie do sekcji wcześniejszych, co jest dopuszczalne, ale w dwu przypadkach pojawiają się na początku sekcji dłuższe sekwencje: na str. 84-87 znajdujemy fragment ponad trzystronicowy rozpoczynający sekcję 2.2. a poprzedzający podsekcję 2.2.1, poświęcony kwestii wyboru łacińskiego tekstu wyjściowego używanego w badaniu jako punkt odniesienia dla przekładów, a na str. 122-124 fragment dwustronicowy rozpoczynający sekcję 3.2. a poprzedzający sekcję 3.2.1., poświęcony szczególnym problemom metodologicznym związanym z badaniem *Middle-English Glossed Prose Psalter*. Dla zachowania klarowności podziału oba te fragmenty powinny być osobnymi, zatytułowanymi i numerowanymi podsekcjami.

Głównym celem Autorki jest sprawdzenie obecnych w literaturze przedmiotu twierdzeń o warstwie leksykalnej wymienionych przekładów Psalterza: że w Psalterzu Rolle'a przeważa słownictwo rodzime, podczas gdy *Middle English Glossed Psalter* wykazuje duży udział słownictwa zapożyczonego z francuskiego, zaś wersje wyklifickie z łaciny. W tym celu Doktorantka zaplanowała badanie statystyczne rzeczowników obecnych w pierwszych 50 psalmach w każdej z wersji,

UNIwersytet Warszawski

Instytut Anglistyki

umieszczając je na szerokim tle historycznym, kulturoznawczym i przekładoznawczym.

Obszerny rozdział 1 (str. 10-66) przedstawia analizowane wersje Psalterza, uwzględniając badania nad historią manuskryptów, strukturę i kształt językowy tekstów, okoliczności ich powstania oraz ich status jako przekładów tekstów biblijnych w kulturze średniowiecznej. Autorka zawarła tu w sposób doskonale uporządkowany bardzo obszerny i złożony materiał ukazujący kulturowy kontekst badanych tekstów, niezbędny do wiarygodnego ich wykorzystania jako źródła wiedzy o historii języka. W rozdziale tym młoda badaczka wykazuje się dogłębną znajomością szerokiej i różnorodnej literatury, oraz pełnymi kwalifikacjami akademickimi – potrafi korzystać z dorobku poprzedników selektywnie, krytycznie i z dużą ostrożnością. Rozdział jest niezmiernie ciekawy i wartościowy sam w sobie, nie tylko jako wprowadzenie do rozprawy; jako przekładoznawca chce szczególnie podkreślić, że świadczy on o uwrażliwieniu Doktorantki na złożoność procesów przekładowych i na konieczność rozpatrywania przekładów w kontekście czasu i kultury, w których powstały. Mgr Lis śledzi zmiany w podejściu do tłumaczenia tekstów biblijnych w interesującym ją okresie w tradycji angielskiej i francuskiej, i ma pełną świadomość zależności strategii przekładowych od celów tłumaczenia, typu tekstu, założeń dotyczących odbiorcy i zasad przekładowych przyjętych w danej epoce. W przeciwieństwie do niektórych cytowanych przez siebie badaczy przyjmuje perspektywę deskryptywną, a nie preskryptywno-oceniającą, skupiając się na ustaleniu czynników, które mogły mieć wpływ na wybór strategii przekładu, a więc także na kształt językowy tekstów docelowych, w tym dobór słownictwa, oraz widzi, że dawnego tłumaczenia nie można oceniać stosując kryteria nam współczesne i pomijając cele, jakie stawili sobie tłumacze średniowieczni. Perspektywa taka jest całkowicie zbieżna z tendencjami nowoczesnej translatoryki, np. z koncepcją opisowych badań nad przekładem (Descriptive Translation Studies) Gideona Toury'ego (1995/2012) czy *skopostheorie* sformułowaną w latach 80. XX w. przez Hansa Vermeera i Katharinę Reiß. Zastosowanie pewnych narzędzi opisowych zaczerpniętych z tych teorii, np. pojęcia *skoposu* i norm przekładowych, mocniej

UNIwersyTET WARszawSKI

Instytut Anglistyki

wyeksponowałyby ważne implikacje przyjętego przez Autorkę podejścia i jej badań dla translatoryki, pokazując, że nowoczesne teorie i narzędzia przekładoznawcze z powodzeniem stosują się do przekładów dawnych, co nie zawsze dostrzegają komentatorzy i badacze tłumaczeń biblijnych. Uwaga ta jest sugestią na przyszłość dla młodej badaczki a nie krytyką, ponieważ uważam, że dla celów przedstawionej rozprawy użyte w niej tło przekładoznawcze jest całkowicie wystarczające. Podobną sugestię można sformułować w odniesieniu do używanego przez mgr Lis pojęcia ‘wierności’, które jest tak rozpowszechnione w myśleniu o przekładzie, że wydaje się naturalne i nieuniknione. Autorka jest jednak w pełni świadoma, uproszczenia jakie ono niesie – podkreśla, że ‘wierność’ w przekładzie tłumacze rozumieją na bardzo wiele sposobów i nie można mówić o jednej obiektywnej ‘wierności’ (str. 56, 199-200). Większą precyzję w rozważeniu tego zagadnienia można osiągnąć odwołując się do którejś z teorii typów ekwiwalencji, np. koncepcji ekwiwalencji formalnej i dynamicznej Eugena Nidy, który wszak był badaczem przekładów biblijnych.

Rozdział 2 rozprawy (str. 67-102) poświęcony jest zapożyczeniom i metodologii badania. Autorka bardzo kompetentnie przedstawia wybrane koncepcje przydatne dla jej celów, dotyczące definicji zapożyczeń, motywacji procesu i czynników wpływających na ‘podatność’ leksemów na zapożyczenie (*borrowability*), ponownie wykazując się świetną umiejętnością korzystania z literatury i krytycyzmem. Wszystkie te zagadnienia znajdują odzwierciedlenie w drugiej części rozdziału, służąc uzasadnieniu podjętych przez Autorkę decyzji metodologicznych. Warta wzmianki ze względu na pewien wątek, który zostanie podjęty w dalszej części recenzji, jest decyzja o rozpatrywaniu zapożyczeń w przedziałach czasowych (*time frames*), skutkująca uznaniem zapożyczeń ‘dawnych’ z punktu widzenia badanego okresu (czyli XIV w.), zasymilowanych już w staroangielskim (Autorka opiera się tu na uznanych źródłach słownikowych), za jednostki rodzime, co jest uzasadnione założeniem, że tłumacze musieli je traktować jako całkowicie znajome i zrozumiałe dla odbiorców. Dyskusja zasad tworzenia bazy danych i metodologii badania jest ogromnie skrupulatna i wykazuje znakomite opanowanie używanych narzędzi oraz głęboką świadomość ograniczeń, błędów i uproszczeń, które mogą wynikać z

UNIwersytet Warszawski

Instytut Anglistyki

poszczególnych decyzji metodologicznych. Autorka jest też w pełni świadoma możliwego wpływu charakteru badanych tekstów i sposobów ich edycji na wiarygodność wyników, oraz możliwości dalszej weryfikacji jej własnych wyników w przypadku dalszych badań na szerszej bazie danych. Cały rozdział świadczy o doskonałym opanowaniu warsztatu badawczego.

Rozdział 3 (str. 103-181) przedstawia szczegółowo wyniki analizy proporcji użycia w badanych tekstach rzeczowników rodzimych (z podziałem na ‘czysto rodzime’ o pochodzeniu staro- i średnioangielskim [*pure native*], dawno zasymilowane zapożyczenia skandynawskie [*Old Norse-native*] i dawno zasymilowane zapożyczenia z języków romańskich [*Romance-native*]), i zapożyczonych (z podziałem na zapożyczenia z języków romańskich, skandynawskich i ze średnio-dolnoniemieckiego, ze względu na obecność jednego takiego rzeczownika w Psalterzu Rolle’a). Ze dobrze uzasadnionych względów metodologicznych dane przedstawiono osobno dla każdego tekstu, jednak Autorka daje też czytelnikowi możliwość ich porównania, zestawiając wszystkie analizowane jednostki leksykalne ze wszystkich tekstów w jednej tabeli zamieszczonej w Aneksie 1 (str. 212-297). Skrupulatność mgr Lis w przestrzeganiu rygorystycznej metodologii oraz skala podjętego badania budzą podziw. Trzeba też podkreślić, że rozdział jest doskonale uporządkowany (jedyne przeoczenie dotyczące jego struktury zostało już wspomniane powyżej), a Autorka bardzo dba o klarowność wyводу. Dużą pomocą dla czytelnika jest zamieszczenie na końcu każdej sekcji omawiającej jedną z wersji Psalterza zestawienia dotyczących go danych liczbowych w formie tabeli i grafów.

Pod koniec tego rozdziału Autorka zwraca uwagę na wyniki, które nie potwierdzają twierdzeń o tendencjach w doborze leksyki w poszczególnych wersjach Psalterza – okazuje się, że największą proporcję zapożyczeń z języków romańskich wykazują wersje wyklifickie a nie *Middle English Glossed Prose Psalter* (str. 176). W tym miejscu dociekliwy czytelnik może zapytać, czy na zakwestionowane przez mgr Lis tradycyjne przekonania nie wpływa może intuicyjne uznanie za zapożyczenia także owych ‘dawnych’ zapożyczeń, które Autorka zakwalifikowała jako zasymilowane przed interesującym ją okresem, czyli nieuwzględnianie *time*

UNIwersyTET WARszawSKI

Instytut Anglistyki

frames. Odpowiedź znajdziemy w tabeli zestawiającej wyniki dla wszystkich badanych wersji Psalterza na str. 181 – okazuje się, że również udział jednostek *native-Romance* (dawno zasymilowanych zapożyczeń) jest większy w wersjach wykłifickich niż w MEGPP. Choć Autorka nie podejmuje w ogóle tej kwestii, potwierdza ona, iż zamysł weryfikacji tradycyjnych intuicyjnych twierdzeń utrwalonych w literaturze za pomocą badań statystycznych jest zasadny a przyjęta metodologia (w tym podział rzeczowników rodzimych na podgrupy) - skuteczna.

W rozdziale 4 (str. 182-204) Doktorantka przedstawia procedury zastosowane dla weryfikacji statystycznej istotności wyników (pełny zestaw wyników tych testów podany jest w Aneksie II), a następnie rozważa wynikające z badania różnice i podobieństwa w etymologii warstwy leksykalnej poszczególnych tekstów, wskazując na ich możliwe przyczyny w kontekście zagadnień omówionych w rozdziale 1. Ta klamra ponownie dowodzi doskonałego opanowania problematyki i panowania nad wywodem oraz wartości badań tego rodzaju dla pogłębienia naszej wiedzy o funkcjonowaniu tekstów, szczególnie tłumaczeń biblijnych, w kulturze średniowiecznej. Fragment zatytułowany *Conclusions* krótko podsumowuje najważniejsze wnioski.

Bibliografia liczy 270 pozycji (oprócz tekstów źródłowych), świadcząc o szerokim odczytaniu Autorki. Od strony formalnej została opracowana doskonale, a jej wykorzystanie w tekście, jak już zostało wspomniane, jest niezwykle kompetentne.

Od strony redakcyjnej praca została przygotowana bardzo starannie; pomyłki edytorskie są zupełnie sporadyczne (np. str. 326 „za pomocą rzeczowników *sensie* kategorii gramatycznej” zamiast „w *sensie*”, str. 124 „*nous*” zamiast „*nouns*”).

Również od strony językowej rozprawa budzi uznanie; napisana jest poprawną, bogatą angielszczyzną, z doskonałym wyczuciem rejestru akademickiego. W tekście o takiej objętości można się spodziewać drobnych potknięć językowych, takich jak np. przeoczenia przedimków (str. 57 „of translation of biblical texts” zamiast „of the translation of biblical texts”, str. 65 „till 1420s” zamiast „till the 1420s”, str. 199 „into etymological make-up of the texts” zamiast „into the etymological make-up of the texts”) czy niezręczności w szyku wyrazów (np. str.

UNIwersyTET WARszawSKI

Instytut Anglistyki

83, „which well illustrates the exceptional propensity” zamiast „which provides a good illustration of the exceptional propensity”, str. 124 “the most numerous etymological grouping [...] constitute the nouns of native origin” zamiast “is constituted by/ consists of”, str. 186 “I decided to first perform three more general tests” zamiast “to start with performing three more general tests”), lecz skala ich występowania jest w tym wypadku całkowicie marginalna. Jedynym błędem gramatycznym zakłócającym odbiór tekstu jest kilkakrotne nieprawidłowe użycie zdania rozszczerzonego (*cleft*) z podmiotem w liczbie mnogiej *these* zamiast *it* (np. str. 78 „these are actually bilingual speakers who exhibit...” zamiast “it is actually bilingual speakers who exhibit”).

Należy też z wielkim uznaniem podkreślić, że – jak wynika z dokumentacji mgr Kingi Lis – tak dojrzała, wymagająca żmudnej szczegółowej analizy, oparta na bardzo szerokiej bibliografii i metodologicznie zdyscyplinowana rozprawa powstała w ciągu zaledwie dwóch lat studiów doktoranckich, oraz że w tym okresie mgr Lis opublikowała także sześć artykułów naukowych, złożyła do druku cztery kolejne i uczestniczyła w pięciu konferencjach naukowych. Świadczy to o wielkim potencjale akademickim, motywacji, pracowitości i zaangażowaniu Autorki i doskonale rokuje na przyszłość.

Podsumowując, stwierdzam, że przedstawiona do oceny praca spełnia wymagania art. 13 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity: Dz.U. z 2014 r. poz. 1852 z późn. zm.) i dowodzi niezwyklej dyscypliny badawczej i pełnego przygotowania Autorki do pracy naukowej. Z całkowitym przekonaniem wnoszę więc o dopuszczenie mgr Kingi Lis do dalszych etapów przewodu doktorskiego. W świetle powyżej opisanych nieprzeciętnych zalet i wartości rozprawy, wnioskuję również o jej wyróżnienie.

Warszawa, dn. 12 września 2016 r.

dr hab. Izabela Szymańska